

Egy dolgozók általános iskolája tanulmányi körülményeinek vizsgálata

JAKAB MIKLÓS

A dolgozók általános iskolái egyre több felnőtt számára teszik lehetővé az általános iskola 8 osztályának elvégzését. A pedagógiai munka *hatékonyabbá* tétele megköveteli, hogy a *nevelők és állami oktatási szerveink* is ismerjék azokat a tényezőket, amelyek *elősegítik vagy gátolják* az oktatást, nevelést. A pedagógiai munka eredményességére nagy hatásuk van a tanulók társadalmi környezetének szociális és kulturális viszonyainak. Minél alaposabban ismeri a nevelő ezeket, annál tudatosabban, tervszerűbben dolgozhat. E körülmények *vázlatos feltárását* kíséreltük meg a Budapest VII. kerületi Dolgozók Önálló Általános Iskolájában. A felmérést mint az iskola igazgatója végeztem a tanári kar segítségével.

Iskolánk 21 osztályából 13 a Kertész u. 30. sz. alatti általános iskolában működik: *Üzemekben*, a dolgozók műszakjához igazodva, 8 osztály működik: a Budapesti Bútorgyárban, a Fővárosi Villamosvasút Akácfa utcai központjában, a Damjanich utcai trolibuszgarázsban és a MÁV Keleti Műszakon.

Az 1961—62-es tanév folyamán beiratkozott az iskolába 764 tanuló. Közülük vidékre költözött vagy más iskolába iratkozott át 41 tanuló. A tanév feléig — amikor a vizsgálat lezajlott — kimaradt 201 tanuló, hallgatóink 27,8 %-a. Félévkor a létszám 522 volt.

I. A [vizsgálat] módszere

A vizsgálat módszereként a következőket használtuk: 1. írásos kérdőíves felmérést végeztünk, 2. ankétokat és egyéni beszélgetéseket folytattunk, 3. a hallgatókkal azonos témájú dolgozatokat íratunk, 4. iskolai dokumentumokat — osztálynaplók, tananyagok — tanulmányoztuk.

A legtöbb anyagot az írásos *kérdőíves* felmérés alapján kaptuk meg. A kérdőíveket az osztályfőnökök adták ki a hallgatóknak. Megmagyarázták a kitöltés módját, és felhívták tanulóink figyelmét az őszinte válaszok fontosságára. Megmondtuk, hogy a kérdőívekre ne írják rá a nevüket, mert célunk társadalmi, pedagógiai és kulturális körülmények vizsgálata, általánosítható következtetések levonása, nem pedig az egyes egyének megismerése.

1961. december 10—15 között 415 kérdőívet adtunk ki a hallgatóknak. Ebből 360-at kaptunk vissza. A 360 kérdőív feldolgozásával a hallgatók 68,9%-ának véleményét, problémáit ismertük meg.

A feldolgozás során az *eltérő problémák* miatt külön is értékeljük az üzemi osztályok anyagát, külön a Kertész utcai iskoláét. Ahol az adatok meg-egyeznek, ott a külön értékelést *elhagyjuk*.

Mivel a kérdőívből néhány lényeges kérdés kimaradt — elsősorban a családi adatokra vonatkozók —, ezért 1962. május elején néhány kérdésből álló *kiegészítő kérdőívet* készítettünk. Ezeket 345 hallgató töltötte ki. A két kérdőív szövegét alább közöljük.

Kérdőív

NE ÍRJA RÁ A NEVÉT!

I. Általános adatok

1. Kora év.
2. Lakhelye: * a VII. kerületben — Budapest belterületén — Budapest külterületén — más városban — falun.
3. Tanult mestersége:
4. Jelenlegi foglalkozása:
5. Házastársának tanult mestersége:
6. „ jelenlegi foglalkozása:
7. „ munkahelye:
8. Lakása: * főbérlet — társbérlet — albérlet — munkásszállás.
9. Szobák száma: Hányan laknak a lakásban:
10. Ki végzi a házimunkát:
11. Mennyit kell utazni a munkahelyére és vissza (naponta): *:
1 óránál kevesebbet — 1—3 órát — 3 óránál többet.
12. Átlagos havi jövedelme:
13. Mellékkeresete:
14. Házastársának átlagos havi jövedelme:
15. Szereti-e jelenlegi beosztását:
16. Kíván-e más munkaterületre átmenni:
17. Milyen társadalmi szervezetnek a tagja:
18. Milyen társadalmi funkciója van:
19. Ez a tevékenység hány órát vesz igénybe (hetenként):

II. Tanulmányi és kulturális adatok

1. A dolgozók iskolájának hányadik osztályát végzi:
2. Mely osztályban, mikor és hol járt régebben nappali iskolában utoljára: *
elemi iskola III., IV., V., VI., VII. osztály,
polgári iskola I., II., III. osztály,
gimnázium I., II., III. osztály.
1945 előtt — 1945—1949 között — 1949—1956 között — 1956 után.
Budapesten — más városban — vidéken.
3. Hetenként hány órát fordít tanulásra, a házi feladat elkészítésére:
4. Melyik tantárgyat tartja a legnehezebbnek:
5. Mely tantárgyakat tartja a legkönnyebbnek:
6. Mely tantárgyak érdeklik a legjobban:
7. A tanuláshoz kap-e otthon vagy a munkahelyén segítséget valakitől: * igen
— nem — családtagtól — baráttól — munkatárstól.
8. Házastársának (ha nem házas, akkor szüleinek) állásfoglalása a tanulásával kapcsolatban: * szívesen veszi — közömbös — ellenzi.
9. Munkahelyén a vezetőség állásfoglalása a tanulásával kapcsolatban: * szívesen veszi — közömbös — ellenzi.
10. Munkatársainak állásfoglalása: szívesen veszik — közömbösek — ellenzik.
11. Tovább szeretne-e tanulni a VIII. osztály elvégzése után: * igen — nem — gimnáziumban — technikumban.
12. Különös érdeklődési köre:
13. Milyen idegen nyelvet beszél:
14. Milyen idegen nyelvet tanul:
15. Milyen időközönként jár színházba:, moziba:
16. Hangversenyre:, múzeumba:
17. Kiállításra:, táncolni:, mecsre:

15. A három legutóbb látott film címe:
 16. A három legutóbb látott színdarab címe:
 17. Mit olvas rendszeresen: * regényt — útleírást — verset — napilapot — folyóiratot (melyiket)
 18. Ha munkaideje csökkenne, mire fordítaná a felszabadított időt: * általános műveltség emelésére — szakmai továbbképzésre — szórakozásra — sportra — gyermekei nevelésére — utazásra — egyébre:
 19. Javaslatra arra vonatkozóan, hogyan tudná a tanári kar jobban segíteni a dolgozók iskolájának munkáját:
 20. Miért akarja elvégezni a dolgozók iskoláját?

* A válasz aláhúzendő!

*

Kiegészítő kérdőív

Neme: * nő — férfi.

Kora: ... év.

Családi állapota: * házas — egyedül álló.

Gyermekeinek száma: ...

Lakáskörülményei a tanulást * *elősegítik-e* — *akadályozzák-e* nem játszanak szerepet benne.

Hány kereső van a családjában:

Hány eltartott van a családjában:

A keresők havi összjövedelme: Ft.

Egy családtagra jutó összeg: Ft.

A tanuláshoz kap-e otthon segítséget valakitől: * *igen* — *nem* — *családtagtól* — *baráttól* — *munkatárstól*.

Ha nem kap segítséget, szükségét érzi-e a segítségnyújtásnak? * *igen* — *nem*.

* A válasz aláhúzendő!

2. A kérdőívek jelentős részének feldolgozása után a vizsgálat eddigi *tapasztalatait* a tavaszi szünetben, 1962. április 5-én és 6-án, két csoportban, 17, illetve 26 hallgató részvételével *ankét*on beszéltek meg. Az ankéton az egyes osztályokból 2—3 fő vett részt, önkéntes jelentkezés, illetve osztályfőnöki javaslat alapján. Az ankétal az volt a célunk, hogy a hallgatók legaktívabb, értékelni, bírálni tudó rétegével a felmérés *legproblematisabb* részeit tisztázzuk.

A két ankéton 24 hallgatónk szolt hozzá a felvetett kérdésekhez. Hozzászólásaik értékes segítséget nyújtottak a felvetett problémák megoldásához.¹

A munkahellyel kapcsolatos problémák tisztázására megbeszéléseket folytattunk *12 üzemnek és vállalatnak*² *tanulókkal foglalkozó képviselőivel* (szakszervezeti bizottsági tagokkal, személyzeti és munkaügyi vezetőkkel, és oktatási felelősökkel). Ezek a beszélgetések a vizsgálatokon túlmenően is nagy segítséget nyújtottak mind a tanári karnak, mind az üzemek képviselőinek a továbbtanulókkal való foglalkozás megjavításához. Az értékelés során erre a kérdésre visszatérünk.

3. 1962 márciusában egy tanítási órán 336 hallgató *írt dolgozatot* „Miért nem végeztem el a 8 osztályt?” címmel. Az írások feldolgozásával választ

¹ A hallgatók véleményét az egyes kérdések elemzésénél ismertetjük.

² MÁV Keleti Műszak, Tejipari Vállalat, Damjanich utcai troligarázs, Fővárosi Villamosvasút központja, Athenaeum Nyomda, Budapesti Bútorgyár, Béke Ruházati KTSZ, Élelmiszeresomagoló Vállalat, 4. sz. Vegyesipari Javító Vállalat, Mechanikai Laboratórium, Könyvűipari Szerelő Vállalat, Fűrőgépgyár.

kaptunk arra, hogy milyen okok akadályozták tanulásukat, és némileg betekintést nyerhettünk gyermekkorukra, amely mai életüket is befolyásolja.

4. Az iskolai *dokumentumok* közül az *osztálynaplók* tanulmányozása a különböző korosztályok tanulmányi eredményeire és az iskolából való kimaradás arányára adott választ. A régebbi, 1955-ös tanév osztálynaplóit azért néztük át, hogy megismerjük a hallgatók kor szerinti összetételében végbement változásokat.

II. Az iskola hallgatóságának összetétele, a tanulmányi körülményeket befolyásoló tényezők

A hallgatók foglalkozás szerinti megoszlása (%)

Foglalkozás	Kertész utcai	Üzemi	Összesen
	osztályok		
Szaktanulmányos 32	32	40,4	34,4
Betanított munkás 13,3	13,3	9,6	12,2
Segédmunkás 18,3	18,3	4,8	14,4
Ipari tanuló 3,9	3,9	—	2,8
Alkalmazott 28,2	28,2	45,2	33,2
Egyéb 4,3	4,3	—	3
Összesen	100	100	100

Az üzemi osztályok hallgatóinak foglalkozási aránya némileg eltér a Kertész utcai iskoláétól. Az alkalmazottak nagyobb száma a Fővárosi Villamosvasút 2 osztályt kitevő ellenőri csoportjából adódik. A munkások között is nagyobb a szaktanulmányos aránya, mint a Kertész utcai iskolában.

A két eltérő körülményű iskolában együttesen 63,8% a munkások aránya. Így tehát iskolánk, *összetétele* alapján, *munkásiskola*.

A szaktanulmányos aránya lényegesen meghaladja a betanított és a segédmunkások együttes arányát: 34,4%, szemben 26,6%-kal. A munkások túlnyomó része, 71%-a, kis- és középüzemekben, illetve szövetkezetekben dolgozik. Munkáshallgatóinknak 29%-a nagyüzemi dolgozó. Ennek az az oka, hogy kerületünkben kevés a nagyüzem. Gátló tényező az, hogy nagyon sok (körülbelül 100) munkahelyről tevődnek össze. Egy-egy osztályban sokféle szakmában és munkakörben dolgozó ember tanul.

Az alkalmazottak közül legtöbb a Fővárosi Villamosvasúthoz tartozó ellenőr (54) és kalauz (32). A többi alkalmazott rendkívül széles rétegződésű, iskolázatlanságuk következtében általában alacsonyabb munkakörben dolgoznak. Tíz főt meghaladó csoportok: egészségügyi dolgozók, ápolónők, illetve gyermekvédőnők, konyhai segédszemélyzet, irodai adminisztrátorok, vállalati tisztviselők és vállalati ellenőrök. 18 hallgatónk magasabb beosztásban dolgozik: minisztériumi előadó és főelőadó, diszpécser, osztályvezető középüzemben, személyzeti felelős, KTSZ-elnök, katonatiszt.

Az egyéb címszó alatt hét háztartásbeli asszonyt, egy kisiparost és három nem dolgozó fiatalot értettünk.

A hallgatók kor szerinti megoszlása (%)

Korcsoporthok	Kertész utcai	Üzemi	Összesen
	osztályok		
15—20 éves	24,6	2,9	18,3
21—30 „	28,9	9,7	23,3
31—40 „	31,7	47,1	36,2
41 éven felül	12,5	39,4	20,2
Nem válaszolt	2,3	0,9	2
Összesen	100	100	100

Kor szerinti megoszlás a beiratkozás idején (%)

Korcsoporthok	Hernád utca 3. sz. alatti ³ iskola (1955)	Kertész utca 30. ⁴ alatti iskola (1961—62)
15—20 éves	8,1	28,4
21—30 „	28,7	27,5
31—40 „	38,5	33,8
41 éven felül	24,7	10,3
Összesen	100	100

Az adatok azt mutatják, hogy az üzemi osztályokban az idősebb (31 éven felüli) korosztályok aránya sokkal nagyobb, 86,5%, a Kertész utcai osztályokban pedig csak a hallgatók kisebb része, 44,2%. A fiatal (15—20 éves korosztály) aránya fordított: az üzemi osztályokban a hallgatók elenyésző része, 2,9%, a Kertész utcai osztályokban pedig 24,6%. Mint később látni fogjuk, ez a különbség a Kertész utcai iskolában súlyos problémát jelent.

Mindkét iskolatípusban a *legnagyobb létszámú* csoport a *31—40 éves korosztály*, amely átlagosan a hallgatók 36,2%-a. Hasonló arányt mutatnak a régebbi évek statisztikai adatai is. A régebbi adatokkal összevetve, szembetűnő a *legfiatalabb, 15—20 éves* korosztály létszámának *lényeges növekedése* az elmúlt években. A Kertész utcai iskolában az 1961-es beiratkozáskor ez a korosztály a hallgatók 28,4%-át alkotta, vagyis *három és félszer annyit*, mint 1955-ben a Hernád utcai iskolában. A 15—20 évesek létszáma a 41 éven felüliek rovására emelkedett. 1955-ben a 41 éven felüliek aránya 24,7% volt, 1961—62-ben 10,3%.

A legfiatalabb korosztály — mint később az általuk írt dolgozatok alapján látni fogjuk — elsősorban saját, illetve szüleinek hibájából nem végezte el a

³ A Kertész utcai iskola elődje a Hernád u. 3. sz. alatti iskola volt. 1955-ben a tanév még 5 hónapos volt.

⁴ A Kertész utcai iskola beiratkozási adatai némileg eltérnek a vizsgálat idején levőktől, mert a félévig — amikor a vizsgálat lezajlott — a különböző korosztályok kimaradási aránya nem volt egyforma (pl. a legfiatalabb korosztály maradt ki a legnagyobb százalékban).

8 osztályt. Most a dolgozók iskolájában sok baj van velük. Sokat mulasztanak, nem tanulnak, egyes esetekben még az órákon is fegyelmetlenül viselkednek. Nagy részük év közben kimarad az iskolából. Ezért, az iskola statisztikai adatait vizsgálva, elsősorban a legfiatalabb korosztály adatainak tanulmányozása igényel nagyobb figyelmet. Tanulmányi eredményeik is erre utalnak.

Tanulmányi eredmények a Kertész utcai osztályokban az 1961—62-es tanév félévékor (%)

Korcsoprtok	Kitűnő és jeles	Jó	Közepes	Elégéses	Elégtelen	Összesen
15—20 éves	1,2	21,9	48,3	18,2	10,4	100
21—30 „	11,3	39,6	35,9	12,3	0,9	100
31—40 „	23,3	48,8	23,3	4,6	—	100
41 éven felül	19	42,8	31	7,2	—	100
Közéérték	14,1	39,1	33,8	10,3	2,7	100

A fenti adatok elsősorban azt mutatják, hogy a 15—20 éves korosztály sokkal gyengébb tanulmányi eredményt ért el, mint a többiek. Az elégtelen osztályzatot kapott tanulók száma elég magas, 10,4%. 87 fiatal tanulónk között általános jeles eredményt csak egy tanulónk ért el. A 48,3%-os közepes eredményt nagyrészt úgy érték el, hogy a régebbi ismereteiből éltek, és ha az egyes tanárok liberálisabb osztályzatát is figyelembe vesszük, úgy elmondhatjuk, hogy tudásuk nem sokkal haladja meg az elégséges követelményét. Messze elmaradnak tehát az idősebbektől, akiknek tanulmányi körülményei pedig sokkal kedvezőtlenebbek.

Kitűnő, jeles és jó eredményt elérők (%)

31—40 éves	72,1
41 éven felül	61,8
21—30 éves	50,9
15—20 éves	23,1

Dicséretre méltó a 30 éven felüli két korosztály legjobb eredménye.

Az iskolából kimaradtak korosztályok szerinti (%).
A Kertész utcai iskola 1961—62. tanév félévi adatai

Korcsoprt	Félévkor osztályzatot kapott	Kimaradt	Összesen
15—20 éves	57,7	42,3	100
21—30 „	72,6	27,4	100
31—40 „	74,4	25,6	100
41 éven felül	76,4	23,6	100

A legfiatalabb korosztály tagjai közül félévig 42,3% maradt ki az iskolából. Ez az arány 60—70%-kal haladta meg a többi korosztályét. Az adatok jellemzően mutatják, hogy minél idősebbek hallgatóink, annál komolyabban veszik a 8 osztály elvégzését — legkisebb arányszámban a legidősebbek maradnak ki.

A legfiatalabbak tanulmányi eredményei, a kimaradási arányszámuk arra irányítja figyelmünket, hogy korosztályuk a dolgozók iskolájában *sajátos pedagógiai* problémát jelent. A legfiatalabb korosztálynál a nevelési kérdések sokkal inkább előtérbe kerülnek, mint az idősebbeknél.

Az a kísérlet, hogy a legfiatalabb hallgatókból külön osztályokat hozzunk létre, nem vált be. Súlyos lazaságok és fegyelmezetlenségek fordultak elő ezekben az osztályokban. A tapasztalat azt mutatja, hogy azokban az osztályokban kell őket beosztani, ahol az öntudatos, jelentős élettapasztalattal rendelkező dolgozók száma nagy, és erős az osztályközösség. Ezeknek az osztályoknak a légköre komolyabb munkára készíti a fiatalokat és *lehetetlenné teszi* a lazaságot.

Az előző iskolai végzettségre vonatkozó adatok (%)

Hol végezte nappali iskolában az utolsó osztályát?

Mikor?

Budapesten	25	1945 előtt	55,3
Más városban	7,5	1945—1949 között	10,6
Vidéken	55	1949—1956 között	11,9
Nem válaszolt	12,5	1956 után	13,6
		Nem válaszolt	8,6
Összesen	100	Összesen	100

Hány éves korában?

	15—20 éves	21—30 éves	31—40 éves	41 éven felül
Budapesten	57,5	21,6	12,7	23,6
Más városban	—	12,1	8,8	7,4
Vidéken	27,3	51,8	66,3	58,7
Nem válaszolt	15,2	14,5	12,2	10,3
Összesen	100	100	100	100

Mely osztályokban?

3. osztály	0,3
4. osztály	8,3
5. osztály vagy 1. polgári, illetve 1. gimnázium	10,6
6. osztály vagy 2. polgári, illetve 2. gimnázium	51,9
7. osztály vagy 3. polgári, illetve 3. gimnázium	20,3
Nem válaszolt	8,6
Összesen	100

1945 előtt utolsó osztályait milyen iskolatípusokban végezte el

Elemi iskola	88,9
Polgári iskola	9,6
Gimnázium	1,5
Összesen	100

Az adatokból szembetűnnek a következők :

a) Bár budapesti belterületi, VII. kerületi dolgozók iskolájáról van szó, a tanulók többsége, 62,5%-a, nem Budapesten végezte el utolsó osztályait nappali iskolában.⁵

b) Legnagyobb részt — hat osztály elvégzése után — a hetedik osztályt kezdik el a dolgozók iskoláiban: 51,9%.⁵

c) A hallgatók többsége, 55,3%-a, 1945 előtt végezte el nappali iskolában utolsó osztályait.⁵

d) Tanulóinknak a Horthy-rendszer alatti gyermekkorára és rendkívül rossz életkörülményeire jellemző, hogy 1945 előtt az utolsó osztályukat végzők 88,9%-a járt elemi iskolába, és csak 1,5%-a jobbmódúak gimnáziumába.

A fenti körülményekből adódóan is rendkívül *nagy felkészültségbeli különbséggel* jönnek a hallgatók a dolgozók iskolájába. A kulturális fejlődéssel együtt haladó, olvasott hallgatók mellett nem jelentéktelen számú írni és olvasni is gyengén tudó jön a dolgozók iskolájába. A gyenge alapképzettséggel rendelkező tanulók egy része már a kezdeti nehézségektől visszariad, és az első hetekben kimarad. Az iskolából kimaradók több mint 50%-a első hónapban hagyja abba a tanulást. E hibák kiküszöbölése szükségessé teszi, hogy a gyenge írás-, olvasás és számolási készséggel rendelkező hallgatók számára *előkészítő tanfolyamot* szervezzünk.

Miért nem végezték el hallgatóink a 8 osztályt?

Erre a kérdésre a hallgatók által írt dolgozatokból kaptunk választ. A 336 tanuló fél-másfél oldalas dolgozatát korosztályonkénti csoportosításban az *indokolás* három szempontja szerint elemeztük.

Miért nem tudták elvégezni a 8 osztályt? (%)

Korcsoportok	Egyéni és családi hibák miatt	Társadalmi körülmények miatt	Egyéni, családi és társadalmi körülmények együttes hatása miatt	Összesen
15—20 éves	79	8,5	12,5	100
21—30 „	21,3	49,2	29,5	100
31—40 „	5,3	82,7	12	100
41 éven felül	1,4	94,3	4,3	100

Az adatok azt mutatják, hogy a legfiatalabb korosztály 79%-ban *egyéni és családi* hibák miatt nem fejezte be általános iskolai tanulmányait. Legtöbb tanuló főként saját hibáiról és arról írt, hogy szülei sem törődtek vele. Sok dolgozatban olvashattunk arról, hogy iszákos, züllött szülők gyermekei rossz társaságba keveredtek és elhanyagolták a tanulást. A hallgatók kisebbsége (kb. 15—20%) betegeskedésére vagy gyengébb felfogó képességére hivatkozva indokolja kimaradását.

⁵ Az ezekre a kérdésekre nem válaszolok elég magas százaléka (12,5; 8,6; 8,6) minden valószínűség szerint még megnöveli ezt az arányt.

M. L. 16 éves tanuló őszinte válasza mutatja a legtipikusabb esetet.

„Amíg kisebb voltam, s nem voltak barátaim, addig jól ment a tanulás. Később, amikor már elértem azt, hogy felső tagozatba jártam, megismerkedtem négy, nálam egy-két évvel idősebb fiúval, akikről eleinte nem sokat tudtam. Már kb. két éve ismertük egymást, amikor én 12 éves voltam. Apám mindig jobban és jobban züllött, édesanyám a FVV-nél dolgozott, naponta váltakozó műszakban, s ennél fogva nem tudott eléggé vigyázni rám. Mint minden gyermek, akinek annyi esze volt, én is hajlottam a rosszra. Mindenkitől függetlenül érezve magamat, kezdtem elhanyagolni a tanulást, s később az iskolabajárást is. A hetedik osztályt sikerült nagy nehezen középpel végezni. Jött a nyári szünidő. Barátaimmal vagy „haverjaikkal” állandóan csavarogtam. Megtetszett akkor az ilyen élet, s amikor eljött a szünidő vége, szinte megutáltam az iskolát. De azért muszáj volt járni. Télen még szívesen jártam, mert nem lehetett csavarogni sehová, de amikor eljött a jó idő, egyáltalán nem jártam iskolába. Ennek eredménye az volt, hogy amikor osztották a bizonyítványt, én voltam az osztály szegényfoltja, mert az volt beleírva a bizonyítványomba, hogy 72 mulasztott napja miatt nem osztályozható. Azóta egy pár év eltelt, s rájöttem, hogy érdemes tanulni.”

A 21–30 éves korosztály többségének iskoláztatására még erősen rányomta bélyegét a múlt rendszer bűnös iskolapolitikájának sok maradványa. Legnagyobbrészt — több mint 50%-ban — vidéken, közvetlenül a felszabadulás utáni években végezték el a 6. osztályt. Bár a népi demokratikus fejlődés alapján már kibontakozóban voltak az iskoláztatás jobb feltételei, 1948-ig, az iskolák államosításáig ezek még csak lassan, fokozatosan éreztették hatásukat. Ilyen körülmények között a többségükben vidéken lakó fiatalok csak a szülők rendkívüli áldozatkészségének segítségével tanulhattak tovább. A dolgozatok 29,5%-ában a hallgatók megemlítik mind a társadalmi körülmények gátló hatását, mind a szüleik gondolkozásmódjában akkor még megvolt elmaradottságot, azt, hogy nem tartották fontosnak iskoláztatásukat. E korosztály hallgatóinak 15%-a hozzátette azt is, hogy akkor még ők sem szerettek tanulni. Többen megbuktak és osztályt isnélttek.

A 31–40 éves és a 41 éven felüli korosztály a felszabadulás előtt végezte iskoláit, 60–70%-ban jártak vidéken iskolába. Mint ismeretes, ekkor csak 6 elemi elvégzése volt kötelező. A községek túlnyomó részében nem volt polgári, iskola vagy gimnázium. A 8 osztályos iskola vagy az ennek megfelelő 4 polgári, illetve 4 gimnázium elvégzéséig a tanulóknak csak kis töredéke jutott el.⁶

⁶ Hogy hány gyermek maradt ki fokozatosan az iskolából, arra a Statisztikai Hivatal 1930–1938 között kiadott évkönyvei adnak választ.

1930–31-ben 205 236 tanuló iratkozott be az elemi iskola I. osztályába.

6 év múlva, 1935–36-ban osztályozott tanulók:

6 elemi	43,3%	
2 polgári	11,6%	
2 gimnázium	5,1%	
Összesen	60 %	123,046 tanuló.

8 év múlva, 1937–38-ban osztályozott tanulók:

8 elemi	1,4%	
4 polgári	10,2%	
4 gimnázium	4,9%	
Összesen	16,5%	33,901 tanuló.

Országos viszonylatban tehát az 1930–31-ben beiratkozott tanulóknak csak 16,5%-a végezte el a 8 osztályt vagy az ennek megfelelő 4 középiskolát.

A továbbtanulást a szegénység, a nyomor a tanulni vágyók számára a városokban is lehetetlenné tette. A 12—13 éves gyermekeket azonnal munkába állították. Sokan írták dolgozatukban, hogy „minden fillérre szükség volt otthon”. E két korosztálybeli hallgatók tehát 82,7, illetve 94,3%-ban jogosan indokolták iskolák hiányával, anyagi körülményeikkel azt, hogy miért nem tudták elvégezni a 8 osztályt.

Sz. M. 44 éves hallgatónk dolgozata tipikus példa erre.

„1917-ben Algyő községben születtem. Lakásváltozás miatt Mártély faluba költöztünk. Testvérek négyen voltunk. Az apám kobikus volt, szegény sorsban nevelkedtem fel. A falunkban csak elemi iskola volt. Az elemi iskola hat osztályát végeztem el. Ismétlő iskolába három évet jártam. A továbbtanulásra nem volt lehetőségem, mert messze kellett volna a városba járni. A szüleimnek nem volt tehetségük a városbajárást biztosítani, ezért nem tudtam tovább tanulni. Iskolából kimaradásomkor azonnal munkába kellett mennem, a család fenn-tartásához hozzá kellett járulnom a keresetemmel.”

A tehetség és a jó tanulás sem segített. Sz. L-né a következőket írja:

„Az egyszerű földművesnek, mint az apám, elég volt három gyereket a napszámból felnevelni. Kitűnő volt, szinte végig a hat éven keresztül a bizonyítványom, s a „Tanító Úr” kérve kérte apámat, a továbbtanulás értelmét bizonygatva. Hiába, a pénz nagy úr volt.”

Budapesten a tanulási feltételek jobbak voltak, de a rossz anyagi helyzet a fővárosi gyerekek széles tömegeinél is akadályozta a tanulást. K. F. 38 éves szerelő dolgozata világosan mutatja ezt:

„Édesapám asztalossegéd volt. Hárman voltunk testvérek, én voltam a legidősebb. Igen nehéz körülmények között nevelkedtem. Szüleim 12 éves koromban inasnak adtak azért, hogy minél előbb besegíthessek keresetemmel a család fenntartásába. Azt is mondták szüleim, hogy ha szakmát tanulok könnyebben tudom megállni helyemet az életben. Így is nehezen telt el az idő odáig, hogy én is keresettel rendelkező lehettem. A családban nagy szükség volt a keresetemre. Ezért nem végeztem el a nyolc általános iskolát.”

*Miért akarják hallgatóink elvégezni az általános iskola 8 osztályát?*⁷

Erre a kérdésre többfajta összefüggésben felvetett kérdésekkel igyekezünk választ kapni.

Miért akarja elvégezni a dolgozók iskoláját? (%)

Tovább akar tanulni	28,3
Műveltségét akarja fejleszteni	36,9
Művelődni akar, hogy gyermekét segíthesse a tanulásban	6,4
Ipari szakmát szeretne tanulni	9,5
Munkaköre kívánja meg	12,5
Jobb állást szeretne betölteni	1,4
Nem válaszolt	5

Összesen 100

Szereti-e jelenlegi beosztását? (%)

Igen	81,7
Nem	15,5
Nem válaszolt	2,8

Összesen 100

Kíván-e más munkaterületre átmenni? (%)

Igen	25,6
Nem	70,2
Nem válaszolt	4,2

Összesen 100

⁷ Erre a kérdésre a választ a hallgatók fogalmazták meg. A csoportosítást a válaszok alapján állítottuk össze.

Tovább szeretne-e tanulni a 8 osztály elvégzése után? (%)

Tovább akar tanulni	57,5	
Ebből gimnáziumban		15,9
Ebből technikumban		65,2
Nem írt iskolát		18,9
Nem kíván tovább tanulni	38,1	
Nem válaszolt	4,4	
Összesen	100	

Hallgatóink tanulási vágyának sokfajta oka van, de legtöbb esetben — adataink szerint is 71%-ban — a művelődés vágyával függ össze, azzal, amit többségükben úgy fogalmaztak meg, hogy „szeretnének a kor követelményeivel együtt haladni”.

Nagy részük a munkahelyén akarja jobban megállni a helyét, a bonyolult technikai fejlődés készíti őket a továbbtanulásra. Cs. J. 43 éves munkás ezt egyszerű szavakkal így fejezte ki:

„Senki sem kényszerített rá, saját magam akaratából, tudás- és tanulási vágyból járom most a nyolcadik osztályt. Úgy érzem, a mi társadalmunkban élő dolgozó embernek, hogy megállhassa helyét, mind a munkaasztal mellett, mind a mindennapi életben, feltétlenül tanulnia kell.”

Sokan hangsúlyozták, ha nem akarnak lemaradni a házastárstól, a gyermekeiktől, ha gyermekeiket segíteni akarják, ahhoz tanulni kell. B. S. 26 éves vasesztergályos írja:

„A feleségem érettségizett, én is szeretnék tovább tanulni, nem akarok kevesebb lenni, mint ő. Szeretném elvégezni a gépipari technikumot... Azt szeretném, ha a fiamból orvos vagy mérnök lenne, s ezért is szeretnék tovább tanulni, hogy későbbi problémáiban segítségére lehessenek.”

A fenti adatok mutatják, hogy a hallgatóknak kb. 25–30%-a *közvetlen konkrét* célok érdekében is tanul. Csak 8 általános elvégzésével lehet szakmunkás, vagy munkaköre kötelezi erre, például a Fővárosi Villamosvasútnál dolgozó ellenőri csoport tagjait. Ezt mutatja az is, hogy azoknak az aránya, akik a „Miért akarja elvégezni a dolgozók iskoláját?” kérdésre azt válaszolták, hogy ipari szakmát szeretnének tanulni, munkakörük kívánja meg, vagy jobb állást szeretnének betölteni, megközelítőleg megegyezik azoknak a számával, akik más munkaterületre kívánnak átmenni: 23,4%, illetve 25,6%.

A dolgozók iskolája elvégzésének oka korcsoportok szerint (%)

	15—20	21—30	31—40	41 éven felül
	éves			
Munkaköre kívánja meg	4,8	4,8	12,7	29,3
Ipari szakmát szeretne tanulni	37,8	8,7	1,3	—
Jobb állást szeretne betölteni	—	1,7	2	2,6
Műveltségét akarja fejleszteni	19,6	27,5	45,6	47,6
Művelődni akar, a gyermekeinek segíteni	—	6,3	8,8	7,3
Tovább akar tanulni	30,3	47,3	25,9	7,8
Nem válaszolt	7,5	3,7	3,7	5,4
Összesen	100	100	100	100

A táblázat azt mutatja, hogy a különböző korosztályok *eltérő célok* miatt akarják elvégezni a dolgozók iskoláját.

A 15—20 évesek elsősorban azért tanulnak, mert ez az ipari szakma elsajátításához szükséges (37,8%). Egy részük a továbbtanulásra is gondol: 30,3%, ez ennek a korosztálynak értékesebb rétege.

A 21—30 éveseknél legnagyobb arányban (47,3%) mint legfőbb hajtóerőt a továbbtanulást látjuk, elég jelentős részük más munkaterületre is kíván átmenni (28,9%, lásd lejjebb).

A 31—40 évesek legnagyobb része a műveltségét akarja fejleszteni (45,6%), jelentős részüknél (8,8%) az ok az, hogy csak így tudják gyermekeiket segíteni a tanulásban. E korosztálynál növekszik azoknak a száma (12,7%), akiknél a munkakörüket követeli meg a nyolc osztály elvégzését. Az előző korosztályokhoz képest csökken azoknak a száma, akik tovább akarnak tanulni (25,9%).

A 41 éven felülieknél szembetűnő az, hogy megtöbbszöröződik azoknak az aránya, akiknél a nyolc osztály elvégzését a munkakörüket követeli meg (29,3%). Magas azoknak az aránya, akik a műveltségüket akarják fejleszteni, (47,6%). Erősen csökken a tovább tanulni akarók aránya (7,8%).

A más munkaterületre átmenni szándékozók megoszlása foglalkozás szerint (%)

Foglalkozás	Igen	Nem	Nem válaszolt	Összesen
Szaktanuló	24,2	75	0,8	100
Betanított munkás	29,6	68,2	2,2	100
Segédmunkás	51,9	44,2	3,9	100
Ipari tanuló	20	80	—	100
Alkalmazott	16,8	80,6	2,6	100
Egyéb	45,4	—	54,6	100

A más munkaterületre átmenni szándékozók megoszlása korcsoportok szerint (%)

Korcsoport	Igen	Nem	Nem válaszolt	Összesen
15—20 éves	35,3	51,1	13,6	100
21—30 „	28,9	57,8	13,3	100
31—40 „	27,4	63,8	8,8	100
41 éven felül	8,8	82,4	8,8	100

Azok között, akik más munkaterületre kívánnak átmenni, szembetűnően kiugrik a segédmunkások nagy aránya: 51,9%. A nyolc osztály elvégzése szorosan összefügg azzal, hogy többségük szaktanuló akar lenni, s ennek feltétele a dolgozók iskolájának elvégzése. A kor szerinti megoszlás azt mutatja, hogy a legfiatalabb korosztály akar elsősorban más munkaterületre átmenni (35,3%), az idősebb korosztályok munkaterület változtatására irányuló törekvése éveik növekvő számával egyre csökken.

A tovább tanulni szándékozók megoszlása korcsoportok szerint (%)

	Igen	Nem	Nem választott	Összesen
15—20 éves	68,1	28,8	3,1	100
21—30 „	72,2	24	3,8	100
31—40 „	54	40	6	100
41 éven felül	41,2	57,3	1,5	100

A nyolc osztály elvégzése után a hallgatók 57,5%-a akar tovább tanulni. Többségük, 65,2%, technikumban. Még tanárainkat is meglepte ez a nagy arány. Különösen azoknál mutatkozott meg a továbbtanulás igénye, akik már megízlelték a tanulás örömét és eljutottak a nyolcadik osztályba. A Kertész utcai iskolában tanuló nyolcadik osztályos 136 hallgató közül 100, azaz 73% kíván tovább tanulni. Az üzemi 8. osztályokban ez az arány sokkal kisebb, túlnyomó többségük a Fővárosi Villamosvasútnál ellenőr, a dolgozók iskoláját azért végzik el, mert munkakörük ezt megköveteli. Ehhez hozzájárul, hogy túlnyomó többségükben 40 éven felüliek.

Az, hogy a kérdőívek vallomása szerint a hallgatók 71%-a a dolgozók iskoláját azért akarja elvégezni, hogy műveltségét tovább fejlessze, ne maradjon el a kor követelményei mögött, és csak kisebb, 25—30%-ban tanulnak közvetlen konkrét célok érdekében (munkakörük kötelezi őket, ipari szakmát akarnak elsajátítani) nem jelenti azt, hogy a hallgatóknak ezt a 71%-át tisztán csak a művelődés vágya ösztönzi; egy részük a középiskolát is el akarja végezni — többségükben technikumot —, hogy technikus vagy esetleg más, fontosabb beosztásba kerülhessen. A 71%-on belül ezt mutatja a tovább tanulni akarók 28,3%-a.

A kor szerinti adatok azt mutatják, hogy a 21—30 év közötti fiatalok aránya a legmagasabb, 72,2%, lényegesen magasabb, mint az idősebb korosztályoké. Ez érthető is, az idősebb korban újabb négy év tanulására nehezebben szánják rá magukat az emberek.

A foglalkozás szerinti adatok jelentősebb eltérést nem mutatnak, a betanított munkások aránya valamivel magasabb, mint a többi dolgozóé.

Életkörülményeik

A hallgatók lakóhely szerinti megoszlása (%)

	Üzemi	Kertész utcai	Összesen
	osztályok		
VII. ker.	17,5	52,8	42,7
Budapest belterület	37,5	25,7	29,1
Budapest külterület	21,1	8,2	11,9
Más város	0,9	—	0,3
Falu	21,1	4,7	9,4
Nem választott	1,9	8,6	6,6
Összesen	100	100	100

Mennyit kell utaznia munkahelyére és vissza?

	Üzemi	Kertész utcai	Összesen
	osztályok		
1 óránál kevesebbet	46,1	51,5	50
1—3 órát	35,6	37,5	36,9
3 óránál többet	18,3	3,9	8,1
Nem válaszolt	—	7,1	5
Összesen	100	100	100

Hallgatóink túlnyomó többsége, 83,7%-a, budapesti lakos, VII. kerületi lakos 42,5%. Akik falun laknak és naponta 3 óránál többet utaznak munkahelyükre és vissza (8,1%), azok túlnyomórészt a Keleti pályaudvar dolgozói közül kerülnek ki. Ezeknek a hallgatóknak tanulási nehézségeire és áldozatkészségére jellemző, hogy éjjel 3 órákor kelnek fel, 6 órákor kezdik a munkát, 12 órát dolgoznak egyfolytában, majd 18—22 óráig az iskolában tanulnak. A tanulás után éjjel 24—1 órákor érkeznek haza. A sok utazás tanulásgátló hatását mutatja, hogy a többet utazó üzemi osztályok hallgatói válaszaik szerint átlagosan heti 3,7 órát fordítanak otthoni tanulásra. A kevesebbet utazó Kertész utcai hallgatók 5,4 órát tanulnak otthon.

A hallgatók 50%-a egy óránál kevesebbet utazik munkahelyére és vissza, így munkahelyük távolsága nem gátolja tanulásukat. A további 36,9%-nak 1—3 óráig tartó utazása egy részüknél már megnehezíti az otthoni tanulást. Természetesen nagy különbség van aközött, hogy valaki $1\frac{1}{4}$ vagy $2\frac{3}{4}$ órát tölt utazással. Ezért lett volna helyesebb 1—3 óra helyett 1—2, valamint 2—3 órára bontani a kérdést.

Lakáskörülmények

Erre a kérdésre három fajta összefüggésben felvetett kérdésekkel igyekeztünk választ kapni.

<i>Lakáskörülményei (%)</i>		<i>Hány szobás lakásban lakik? (%)</i>	
Főbérlet	68,4	Egy szobás	58,2
Társbérlet	8,9	Két szobás	30,2
Albérlet	16,3	Három szobás	3,3
Munkásszállás	3,2	Munkásszállás	3,2
Nem válaszolt	3,2	Nem válaszolt	5,1
Összesen	100	Összesen	100

Hányan laknak a lakásban? (%)

A szobák számát és a bennük lakók számát figyelembe véve, jó körülményűnek vehető

1 szobás lakás	1—2 személyig	17,5
2 „ „	2—4 „	18,6
3 „ „	4—6 „	1,2
Összesen		37,3

elfogadható körülményűnek vehető

1 szobás lakás	3 személy	17,1
2 „ „	5 „	5,3
3 „ „	7 „	1,7
Összesen		24,1

rossz körülményűnek vehető

1 szobás lakás	4—7 személy	22,5
2 „ „	5—10 „	6,1
3 „ „	8—11 „	1,7
Összesen		30,3

munkásszállás	3,2
nem válaszolt	5,1
Összesen	100

A lakáskörülmények szerepe a továbbtanulásban (%)

Elősegíti	24,9
Gátolja	25,5
Nem játszik benne szerepet	41,2
Nem válaszolt	8,4
Összesen:	100

A lakáskörülmények értékelését többfajta tényező befolyásolja, nemcsak a lakás túlszűfolttsága vagy főbérleti, társbérleti stb. volta, hanem, a többi között, pl. az, hogy komfortos-e a lakás, mekkorák a szobák stb. Ilyen tárgyú kérdéseket nem vetettünk fel, ezért csak fő vonásokban alkothatunk képet hallgatóink lakáshelyzetéről.

Ha *minden* tényezőt egybevetünk, akkor elmondhatjuk azt, hogy jó körülmények között lakik hallgatóink 25—30%-a, elfogadható körülmények között 25—40% és rossz lakáskörülmények között 25—35%. A rossz lakásviszonyok tehát hallgatóink 25—35%-ánál gátolják a tanulást. Ezen csak nagyon részlegesen segít az a tény, hogy a budapesti dolgozóknak könyvtárak, olvasótermek állnak rendelkezésükre, ahol egy-egy este nyugodtabb körülmények között tanulhatnak.

A lakáskörülmények megoszlása korcsoportok szerint (%)

	15—20 éves	21—30 éves	31—40 éves	41 éven felül
Jó	27,2	43,7	37,3	39,7
Elfogadható	25,8	20	22,9	27,9
Rossz	37,9	27,4	31,3	29,4
Munkásszállás	7,6	0,7	2,5	1,5
Nem válaszolt	1,5	8,2	6	1,5
Összesen	100	100	100	100

A korosztályok szerinti adatok azt mutatják, hogy az átlagosnál jobb körülmények között a 21 — 30 éves és a 41 éven felüli korosztály lakik. Az átlagosnál rosszabb körülmények között a 31 — 40 éves és a 15 — 20 éves korosztály lakik. Különösen rossz körülmények között lakik a legfiatalabb korosztály, ahol a rossz körülmények között és a munkásszálláson lakók aránya 45,5%. A munkásszállásokon lakókat azért vettük a rossz körülmények közé, mert a kerületünkben nincsenek modern munkásszállások, 14 — 16 fiatal lakik egy-egy teremben.

Családi viszonyok (%)

Családi viszonyok (%)			Gyermekeinek száma (%)		
	25 éven felüliek	Összesen		25 éven felüliek	Összesen
Házass 80,3	80,3	65,9	Nincs gyermeke 31,9	31,9	45,1
Egyedülálló 18,9	18,9	31,4	1 gyermeke van 30,8	30,8	25,5
Nem válaszolt 0,8	0,8	2,7	2 gyermeke van 29,6	29,6	23,5
			3 gyermeke van 6,1	6,1	4,7
			4 gyermeke van 1,6	1,6	1,2
Összesen 100	100	100	Összesen 100	100	100

A családos, többgyermekes dolgozó nehezebb körülmények között tanul, mint a gyermektelen. E körülményeket több tényező befolyásolja: háztartási gépekkel való ellátottság, van-e nagymama, aki a háztartási munka nagy részét elvégzi. Erre vonatkozó kérdéseket nem tettünk fel, így csak a közvetlen, családi adatokból indulhatunk ki. Az adatok azt mutatják, hogy ötgyermekes tovább tanuló felnőttünk egyáltalán nincs. Négy gyermekes az összes hallgatók 1,2%-a.

Azt elmondhatjuk, hogy a két- vagy a többgyermekes szülőknek már elég nehezek a tanulási körülményei. Ezek a hallgatók összes tanulóink 29,4%-át teszik ki. Sajátos problémáikat — kérdőívünk gyengéi miatt — csak néhány vonatkozásban tárhattuk fel. Külön kategorizáltuk lakásviszonyaikat és az egy főre jutó havi jövedelmüket.

A lakáskörülmények szerepe a továbbtanulásban (%)		Egy családtagra jutó havi jövedelem (%)	
Elősegíti 19,4	19,4	600 Ft-ig 55,1	55,1
Gátolja..... 33,7	33,7	601—1000 Ft-ig 41,8	41,8
Nem játszik szerepet benne ... 41,8	41,8	1001—1500 Ft-ig 3,1	3,1
Nem válaszolt 5,1	5,1	1501 Ft-on felül —	—
Összesen 100	100	Összesen 100	100

A lakáskörülményeik is rosszabbak valamivel, mint az iskola átlagáé. Az iskola hallgatóinak 25%-a írta azt, hogy lakáskörülményei gátolják a továbbtanulásban, a két- vagy a többgyermekes családosok 33,7%-a írta ugyanezt, az eltérés azonban nem olyan nagy, mint az egy főre jutó havi jövedelemnél.

Az egy családtagra jutó jövedelmet tekintve, nagyon jelentős a 600 Ft-on aluli jövedelműek aránya: 55,1%, szemben a 27,4%-os iskolai átlaggal.

Hallgatóink jövedelme

Hallgatóink jövedelmének elemzése számunkra két szempontból fontos: a) mennyiben befolyásolja a továbbtanulók összetételét és b) a tanulmányi munkáját.

Hallgatóink megoszlása átlagos havi jövedelmük szerint (%)

	Iskolánk hallgatói 1961-ben ^a	Országos átlagok 1960-ban
800 Ft-ig	3,4	1,2
801—1000 Ft	9,8	6
1001—1200 Ft	15,9	12,4
1201—1500 Ft	25,9	25,3
1501—2000 Ft	36,4	31,7
2001—2500 Ft	7,7	14,3
2501 Ft-on felül	0,9	9,1
Összesen	100	100

Hallgatóink az egy főre jutó havi jövedelmük szerint korcsoportonként (%)

	15—20 éves	21—30 éves	31—40 éves	41 éven felül	Összesen
600 Ft-ig	8,7	17,4	38,2	28,7	27,7
601—1000 Ft	39,2	33,6	31,2	51,7	38,6
1001—1500 Ft	45,6	39,5	25,1	13	27,8
1501 Ft felett	2,2	5,9	4,7	6,6	4,1
Nem válaszolt	4,3	3,6	0,8	—	1,8
Összesen	100	100	100	100	100

Iskolánk tanulóinak jövedelmét a Központi Statisztikai Hivatal „Statisztikai Évkönyv 1960.” munkások és alkalmazottak országos kereseti adataival hasonlítottuk össze. A Budapesti Statisztikai Zsebkönyv 1961. évi kiadása a budapesti ipari munkások 1960-as átlagjövedelmét havi 1485 Ft-ban, az alkalmazottakét 1527 Ft-ban jelölte meg.

Iskolánk munkáshallgatóinak havi átlagjövedelme 1541 Ft, tehát 56 Ft-tal felülmúlja a budapesti átlagot. Az alkalmazottak átlagjövedelme 1461 Ft, tehát 66 Ft-tal kevesebb a budapesti átlagnál. Lényeges eltérés tehát sem az országos, sem a budapesti átlagoktól nincs. Eltérés annyiban mutatkozik, hogy a 2000 Ft-on felüli keresettel rendelkezők aránya magasabb, mint az iskola hallgatóié.

Ha a hallgatóink egy főre jutó havi jövedelmét országos felmérés adataihoz hasonlítjuk, akkor a következő képet kapjuk: A Központi Statisztikai Hivatal az egész ország területén, Budapesten, továbbá 42 vidéki városban és 143 községben a népszámlálás anyagából többszörösen rétegezett és lépcsőzött mintavétellel 18 577 háztartás adatait vizsgálta meg. Ezek szerint 1959-ben az egy főre jutó havi összes jövedelem a megfigyelt háztartások 24%-

^a A munkabérek 1961 végén, mikor a felmérést végrehajtottuk, lényegében meg- egyeztek az 1960. évekkel, sőt nagy eltérés az 1959. évekkel szemben sincs, tehát az összehasonlítás az 1, sőt a 2 év eltérés ellenére is jogos lehet.

ában 600 Ft alatt, 40%-ban 601—1000 Ft között van és 36%-ban 1001 Ft-on felül.⁹ Ha megnézzük a mi hallgatóink egy főre jutó havi jövedelmét, akkor azt látjuk, hogy nagyjából megegyeznek az országos átlaggal. 600 Ft-on aluli egy főre jutó jövedelem a hallgatók 27,4%-ának családjában van, 601—1000 Ft között 38,6%-nál 1001 Ft-on felül pedig 31,9%-ánál.

Ez a nagyjából megegyező életkörülmény azt mutatja, hogy a továbbtanulók túlnyomó többségükben nem tartoznak sem a nagyobb fizetésűek, sem a különösen kis jövedelemmel rendelkezők kategóriájához. Azok az elhangzó megállapítások, hogy csak a *nagyon* jó anyagi körülmények között élők tanulhatnak tovább, adataink szerint nem állják meg a helyüket. A havi kereset, az *anyagi helyzet* tehát döntően *nem befolyásolja* a továbbtanulók összetételét.

Azt elég nehéz meghatározni, hogy mennyi az az egy főre jutó havi jövedelem, amely mellett már anyagi gondok is nehezítik a tanulást. Hozzávetőlegesen azonban elmondhatjuk, hogy azoknak a családoknak a helyzete viszonylag elég nehéz, ahol az egy főre jutó jövedelem 600 Ft-on alul van. A tanulók 70,5%-ának ennél magasabb az egy főre eső jövedelme, 27,4%-uk azonban 600 Ft aluli egy főre eső keresettel viszonylag nehéz körülmények között élhet.

A korosztályok szerinti adatok azt mutatják, hogy általában jobb a helyzet a 15—20 és a 21—30 évesek családjánál. Itt a családtagok nagyobb része már kereső. A 15—20 éves hallgatók családjai közül csak 8,7%-nak van 600 Ft-on aluli egy főre jutó jövedelme, 1000 Ft-on felüli egy főre jutó jövedelemmel 47,8% rendelkezik, míg az iskola összes hallgatóinak csak 31,9%-a tartozik ebbe a kereseti csoportba. Az országos statisztikai kimutatás pedig a lakosság 36%-át sorolhatja az 1000 Ft-on felüli egy főre eső keresettel rendelkezők kategóriájába.

A 31—40 éves és a 41 éven felüli korosztály alatta van az iskolai átlagnak. Ez különösen a 31—40 évesekre jellemző, az ő családjuk 38,2%-ában az egy főre jutó jövedelem 600 Ft-on alul van. Ez családos voltukkal függ össze. Gyermekeik túlnyomó többségükben még nem rendelkeznek önálló keresettel. — A két vagy többcsaládos hallgatók jövedelmi viszonyait a családi körülménnyel foglalkozó résznél vizsgáltuk meg.

A hallgatók környezetének reagálása a továbbtanulásra

Erre a kérdésre a kérdőíves felmérés, a hallgatók számára megtartott ankét és az üzemek képviselőivel folytatott megbeszélések adtak választ.

A munkahelyek vezetőségeinek a tanulással kapcsolatos állásfoglalása (%)

	Üzemi osztályok	Kertész utcai osztályok	Átlag
Szívesen veszik	91,4	64,5	72,2
Közömbösek	7,7	23,	18,6
Ellenzik	—	2,4	1,7
Nem válaszolt	0,9	10,1	7,5
Összesen	100	100	100

⁹ L. Lengyel József „A népesség jövedelem szerinti rétegződése” (Statisztikai Szemle, 1962. jan. 6.).

Szembetűnő, hogy az üzemi osztályok hallgatói sokkal nagyobb arányban írták azt, hogy a vezetőség szívesen veszi továbbtanulásukat, mint a Kertész utcai iskola hallgatói. Ez összefügg azzal, hogy ahol külön üzemi osztályokat szerveztek, ott általában a törődés is nagyobb.

A statisztikai adatok tükrében vizsgálva ezt a kérdést, a 72,2%-os aránnyal megnyugtató képet kapunk. Az ankéton és az üzemek képviselőivel való megbeszéléseken negatívabb kép alakult ki. Az ankéton a hozzászólók közül 8 tanulónk munkahelyéről a pozitív segítséget, 9 tanulónk pedig a hibákat hangoztatta. Tizenkét üzem képviselőivel folytatott megbeszélés 6—6-os arányban hasonló képet mutatott. Az eltérés a kérdőívek adatai és a megbeszélések tapasztalatai között abból adódik, hogy a vezetők nagyobb része valóban szívesen veszi, ha dolgozói tovább tanulnak, de azzal már nem törődik, hogy mi történik a tovább tanulókkal. Ezért a munkahelyeknek csak 50%-ában érzik tanulóink a gondoskodást.

Milyen pozitív tapasztalatokról számoltak be hallgatóink az ankéton?

a) A beiratkozás idején sokat tesznek azért, hogy minél többen tanuljanak. Ebben az egészséges társadalmi légkör mellett jelentős szerepe van annak, hogy a továbbtanulók száma pl. Budapesten az utóbbi hat évben közel négyeszeresére növekedett.¹⁰

b) Több helyen a tanév folyamán is foglalkoznak a tanulókkal. Rendszeresen érdeklődnek a tanulók tanulmányi előmeneteléről, és felvilágosító munkával támogatják a lemorzsolódás elleni küzdelmet is (MÁV Keleti Műszak szb-elnök).

c) Egyes üzemekben az iskolázott szakemberek a tanulásban nyújtanak segítséget (Mechanikai Laboratórium, Budapesti Harisnyagyár).

d) Sok helyen műszakcserével teszik lehetővé a zavartalan tanulást.

e) Egyes üzemekben anyagi jutatásokkal is buzdítják a továbbtanulókat. Nyereségrészesedéskor külön jutalmat kap a jó tanulmányi előmenetelű továbbtanuló (4. sz. Vegyesipari Javító Vállalat).

Az ankét részvevőinek másik része, körülbelül 50%-a, olyan problémákat vetett fel, amelyek *megnehezítik, akadályozzák* a továbbtanulást. Ezek a hallgatók úgy foglalták össze véleményüket, hogy az üzem vezetősége a beiskolázással még törődik, de nem tesz semmit az iskolába járás biztosítására, mert az általános iskolai továbbtanulást nem veszik komolyan. Megállapításait a következő tényekkel bizonyították:

a) A Munka Törvénykönyvét semmibe véve, olyan munkakörbe osztják be a továbbtanulót, amely lehetetlenné teszi a rendszeres iskolába járást.¹¹

b) Nem törődnek az általános iskolát végzőkkel, mert, véleményük szerint, akikre gondot kell fordítani, azok a technikumot, egyetemet végző dolgozók.

¹⁰ Az 1955—56-os tanévben Budapesten 4806 hallgató iratkozott be a dolgozók esti iskoláiba, 1961/62-ben 17876 tanuló.

¹¹ „Mt. V. 213. §. (1) A továbbtanuló dolgozót nem szabad éjszakai műszakba, továbbá olyan munkakörbe beosztani vagy áthelyezni, amely tanulmányai folytatásában gátolná. (2) A tanítási napokon, illetve hónapokban — a tanulás érdekében — a továbbtanulókat a napi rendes munkaidő után sem túlmunkával, sem más feladattal megbízni nem szabad.”

c) A középfokú vezetők jelentős része (művezető, telepvezető, csoportvezető) azért nézi gáncsoskodva a továbbtanulókat, mert tanulási feltételeik biztosítása nemegyszer komoly gondot okoz a munkaszervezésben (Fővárosi Villamosvasút).

Általános volt az a vélemény, hogy főként ott hanyagolják el a továbbtanulókat, ahol az alsó-, közép- vagy akár a felsőbb vezetőknek *nincsen meg a megfelelő iskolai végzettségük*. A vezetők egy része nem jó szemmel nézi a technikumot végző dolgozókat, mert félnek, hogy ezek technikai végzettségükre támaszkodva, később kiszoríthatják őket vezető állásukból. Egyesek közülük ellenszenvüket már az általános iskolát végzőkkel is éreztetik, mert tudják, hogy jelentős részük a 8 osztály elvégzése után középiskolában akarja folytatni tanulmányait.

12 üzem, vállalat és szövetkezet képviselőivel beszéltek meg a továbbtanulással kapcsolatos kérdéseket. A hallgatók véleménye, valamint az üzemek képviselőivel folytatott megbeszélés feltárta e probléma megoldatlanságát. Mindenekelőtt azt, hogy az üzemekben *nem is tartják nyilván*, kik végzik az általános iskolát. Mint az anketon is kiderült, sokan nem is jelentik be munkahelyükön, hogy tanulnak. Ennek oka az — amit többen hangoztattak —, hogy a bejelentés értelmét nem látják, nincsen tanulási kedvezményük, nem törődnek velük. Meggyőződésünk szerint akadnak olyanok is, akik szégyenlik, hogy csak most végzik az általános iskolát; főként azok a hallgatók, akiknek általános műveltségi szintjéből a környezetük nem tételezné fel, hogy nem végeztek el a 8 osztályt.

Sok munkahelyen a törődés *teljesen attól függ*, hogy az ezzel a kérdéssel foglalkozó személy (legyen az oktatási felelős, szakszervezeti vezető vagy személyzetis) *mennyire elfoglalt és mennyire viseli szívén a továbbtanulók ügyét*. A dolgozóknak mind nagyobb tömege tesz erőfeszítést a nagyobb műveltség megszerzésére, ezzel azonban *nem tart lépést* üzemünk, állami és társadalmi szerveink irányító segítő tevékenysége.

A munkatársak állásfoglalása a továbbtanulással kapcsolatban (%)

	Üzemi osztályok	Kertész utcai osztályok	Átlag
Szívesen veszik	27,	49,6	43,1
Közömbösek	60,5	34,9	42,1
Ellenzik	3,8	2,7	3,1
Nem válaszolt	8,7	12,8	11,7
Összesen	100	100	100

A kérdőíves felmérés számokban kifejezett arányát támasztotta alá a hallgatókkal folytatott megbeszélés is. A hallgatók fele a munkatársaik *megértő támogatásáról* beszélt. Néhány üzemben még a házi — különösen a matematikai — feladatok megoldásában is segítenek. Több esetben előfordul, hogy a tanulókat hamarabb engedik el a munkából, és munkatársaik vállalják a kiesett munkaidő pótlását (4. sz. Vegyesipari Javító Vállalat). A munkatársak tanulást ösztönző szerepe abban is megnyilvánul, hogy a szocialista brigádtagság egyik feltételének a 8 osztály elvégzését határozzák meg.

Ilyen és ehhez hasonló példákat olyan munkahelyeken láttunk nagyobb számban, ahol a dolgozók nagy többsége már elvégezte a 8 osztályt, továbbá ahol az állami és a társadalmi szervek vezetői érdeklődésükkel, törődésükkel maguk is jó példát mutatnak (Könnyűipari Szerelő Vállalat).

Az ankétón részt vevő hallgatóknak másik fele munkatársainak *közöm-bösségét*, több esetben *ellenzését* sérelmezte. Ennek a következő megnyilvánulá-sait hangsúlyozták:

a) Érdektelenség, megértés hiánya (pl. a műszakcseréknél).

b) Az általános iskolások lekicsinylése. Nem tekintik őket komoly tanulóknak, mert sokak szerint az általános iskolában „könnyen lehet bizonyítványt szerezni”.

c) Mások a továbbtanulókban a „kiemelkedni vágyót” látják. Az ilyen elmaradott gondolkodású dolgozók nem szívesen veszik, ha a ma még mellettük dolgozó társuk holnap esetleg vezetőjük lesz. Élcelődés, vicces csipkelődések mellett gúnyos megjegyzések is előfordulnak: „Miért tanulsz, fel akarsz törni?” „Be akarsz vágódni a főnökségnél?” Vannak, akik anyagi szempontból indo-kolják a továbbtanulás felesleges voltát: „Minek végzed el a 8 osztályt, úgy-sem lesz magasabb a fizetésed.” Emberi gyengeség, társadalmi-politikai szűklátókörűség mutatkozik meg ezekben a jelenségekben.

Tapasztalataink szerint az ilyen negatív jelenségek ott elterjedtebbek, ahol nagyon nagy az iskolázatlan munkások aránya (MÁV Keleti Műszak), továbbá ahol sokan tanulnak tovább, és ez *műszakcserékkel* jár együtt. Ilyen helyeken bizonyos fokig hátrányos helyzetbe kerülnek azok, akik nem tanul-nak tovább, mert a tanulókat csak délelőtti műszakba lehet beosztani, és a többieknek nagyobb arányban kell vállalniok a kedvezőtlenebb délutáni vagy éjszakai műszakot.

Azt, hogy a *műszakcserének nagy szerepe* van e légkör kialakulásában, világosan mutatják a felmérés adatai is.

Szembetűnő az, hogy az üzemi osztályokban tanulók nagyobb arányban sérelmezték munkatársaik közöm-bösségét vagy ellenzését. Ez összefügg azzal, hogy azokban az üzemekben, ahol külön üzemi osztályokat szerveztek, nagyobb a továbbtanulók aránya, és, így a súrlódást okozó műszakcsere is.

Megnéztük *foglalkozás szerint* is a munkatársak állásfoglalását:

	Szaktanácsosoknál	Alkalmazottaknál
Szívesen veszi	30,6	41,1
Közömbös	54,8	39,5
Ellenzi	5,6	0,8
Nem válaszolt	9,0	18,6
összesen	100	100

Amint látjuk, a szaktanácsosok környezetében *rosszabb* a helyzet, mint az alkalmazottaknál. Ennek valamennyi okát nem tudtuk felderíteni, de bizonyos, hogy ebben jelentős szerepet játszik az, hogy az alkalmazottak munka-társai műszakcsere miatt kevésbé kerülnek hátrányos helyzetbe, mint a szaktanácsosoké.

Házastársának vagy szüleinek állásfoglalása a tanulással kapcsolatban (%)

	Üzemi osztályok	Kertész utcai osztályok	Átlag
Szívesen veszik	70,2	75	73,6
Közömbösek	17,3	13,3	14,4
Ellenzik	2,9	1,5	2
Nem válaszolt	9,6	10,2	10
Összesen	100	100	100

A házastársak és a szülők túlnyomó része, 73,6%, szívesen veszi hozzátartozói továbbtanulását. Ezt nemcsak a fenti adatok, hanem a tanulók dolgozatai is tanúsították. Megjegyezzük, hogy az idősebb hallgatóknál valamivel nagyobb a közömbösek aránya, mint a fiatalabbaknál.

Problémát jelent, amit 10 női hallgatónk dolgozata tárt fel: a férjek egy része még idegenkedik felesége továbbtanulásától. A dolgozatok szerint ennek kényelmi szempontjai vannak, valamint az, hogy a női egyenjogúság még nem vált minden férfi gondolkodásmódjának részévé. K. M. 29 éves háztartásbeli írja:

„Gyakran érzem hiányát annak, hogy nem tanulhattam. Valahogy kisebb-ségi érzésem van. Úgy érzem, csak a tanulás szüntetheti meg ezt. Szeretnék tovább tanulni. Ha késve is, remélem sikerül megtanulnom valamilyen szakmát, ami kiszabadít a háztartásból. Sajnos, otthon nem kapok segítséget, mivel férjem ez iránt közömbös. Azt tartja, elég, ha egy asszony otthon van a családjával.”

A tanuláshoz kap-e otthon vagy a munkahelyén segítséget? (%)

Igen					Nem		
Családtagtól	Baráttól	Munka- társtól	Több helyről	Nem jelölte meg	Szükségét érzi a segítség nyújtásnak		Nem válaszolt
12,2	2,9	3,5	2,0	3,5	Igen	Nem	1,1
					45,5	29,3	
Összesen 24,1%					75,9%		
100%							

Az adatok alapján megállapítható: a hallgatók 45,5%-a szükségét érzi a tanulásban a segítségnek, de a környezetében nem kapja meg. Meg kell jegyeznünk, hogy erre a kérdésre a kiegészítő kérdőívben, a vizsgák előtti hetekben adtak választ, ami befolyásolta a választ, a vizsgák előtti szokásos izgalom minden valószínűség szerint hozzájárult ehhez az elég magas arányhoz.

Tanulóink társadalmi tevékenységéről

Az erre vonatkozó kérdések feltevésével egyrészt hallgatóink *társadalmi aktivitásáról* kívántunk képet kapni, másrészt arról, hogy *társadalmi tevékenységük mennyi idejüket veszi igénybe*, nem túlzott mértékű-e, ami gátolhatja a tanulást.

20 éven felüli hallgatóink 85,4%-a tagja valamilyen társadalmi szervezetnek, *túlnyomó többségükben a szakszervezetnek*. 14,6%-uk nem tagja semmilyen szervezetnek sem. A 15—25 éves fiatalok 32%-a KISZ-tag, ami alatta van a budapesti átlagnak.¹²

Társadalmi funkciója *nincs 73,1%-nak, van 26,9%-nak*. Legtöbben szakszervezeti bizalmiak. 97 társadalmi megbízatást ellátó hallgató közül 33 szakszervezeti bizalmi. A többiek rendkívül szétágazó — összesen 42-féle — társadalmi beosztásban tevékenykednek.

Közvéleménykutatást tartottunk 9 osztályban arról, hogy vannak-e olyan hallgatók, akiket továbbtanulásuk miatt mentettek fel társadalmi funkcióik alól; a megkérdezett 197 hallgató közül a múlt vagy éppen a tanévben 9 hallgatónk kapott felmentést, ami a megkérdezettek 4,57%-a.

A hallgatók társadalmi munkája hetenként mennyi időt vesz igénybe? (%)

0 óra	55,5	7 óra	0,3
1 óra	2,7	8 óra	0,9
2 óra	8,8	9 óra	0,6
3 óra	3,1	10 óra	1,4
4 óra	5,8	12 óra	1,1
5 óra	2,4	Nem válaszolt	15
6 óra	2,4		
		Összesen	100

Társadalmi munkával hallgatóink nincsenek túlterhelve. Akik heti 5 óránál több társadalmi munkát végeznek — ami a tanulás mellett már elég nagy megterhelés —, azoknak aránya 9,1%. Elég sokan vannak azonban olyanok — tanulóink 55,5%-a —, akik nem végeznek társadalmi munkát. Ennek okai a következők: Míg az 1940-es évek végén és az 1950-es évek elején a társadalmilag legaktívabb hallgatók képezték a továbbtanulók többségét — közülük azóta sokan már a középiskolát, sőt az egyetemet is elvégezték —, addig most a társadalmi tevékenység szempontjából átlagos vagy még az átlagos aktivitáson aluli hallgatók adják tanulóink zömét. Az arányt rontja az is, hogy a növekvő létszámú 15—20 éves korosztály túlnyomó többsége —84,8%-a — nem végez társadalmi munkát.

Hány órát fordít hetenként tanulásra és a házi feladat elkészítésére? (%)

0 óra	7,7	7 óra	3,4
1 óra	5,5	8 óra	8,2
2 óra	13,9	10 óra	7,8
3 óra	10,7	12 óra	2,8
4 óra	12,6	12 órán felül	7,5
5 óra	9,2	Nem válaszolt	—
6 óra	10,7		
		Összesen	100

Az átlagos képességű tanulókat alapul véve, a tananyag elsajátításához hetenként körülbelül 6—10 óra otthoni tanulás szükséges. A hallgatók 59,6%-a nem fordít ennyi időt az otthoni tanulásra. 37,8% azoknak a száma, akik

¹² A Budapesti KISZ Bizottság tájékoztatása szerint a fővárosi fiataloknak körülbelül 54%-a a KISZ tagja.

0—3 órahosszat tanulnak, ami különösen kevés, a tananyag lényeges részeinek legegyszerűbb módon történő elsajátítására sem elég.

Felvetődik a kérdés: meg lehet-e követelnünk hallgatóinktól, hogy otthon többet tanuljanak. Úgy gondoljuk, helyes, ha korosztályokra bontva próbálunk erre választ adni.

1. A 15—20 évesek helyzetéről

- a) Köztük gyermeket eltartó családok nincsenek.
- b) Az egy főre jutó jövedelem területén valamennyi korosztály közül legjobb a helyzetük (600 Ft-on aluli egy főre jutó jövedelme csak 8,7%-uknak van).
- c) Általában nem laknak messze munkahelyüktől, 3 óránál többet csak egy 20 éven aluli fiatal utazik.
- d) Társadalmi munkával nincsenek túlterhelve, 84%-uk nem végez társadalmi munkát.
- e) Tanulásuknak súlyos gátló körülménye egy van: lakásviszonyaik, 45,5%-uk rossz lakáskörülmények között él.

2. A 21—30 évesek helyzetéről

- a) Családi viszonyaik: 54,1% egyedülálló, 45,9% házas. Gyermek nincs 63,5%-nak, egy gyermeke van 21,2%-nak, két gyermeke 15,3%-nak.
- b) Kereseti viszonyaik a jobbak közé tartoznak, 600 Ft alatti egy főre jutó jövedelem 17,4%-nál van.
- c) Lakáskörülményeik némileg jobbak az átlagnál.
- d) Általában a kevesebbet utazók csoportjához tartoznak, 5 személy utazik 3 óránál többet munkahelyére és vissza.

3. A 31—40 évesek helyzetéről

- a) A családok gondjai előtérbe kerülnek, 69%-nak van gyermeke, ebből kettő vagy több 38%-nak.
- b) Anyagi körülményeik a többi korosztályhoz viszonyítva a legrosszabbak, 38,2%-nak egy főre jutó havi jövedelme 600 Ft alatt van.
- c) Lakáskörülményeik az átlagnál rosszabbak, 33,8% lakik zsúfolt körülmények között vagy munkásszálláson.
- d) A legtöbbet utazók e korosztályból kerülnek ki, húszan utaznak közülük 3 óránál többet munkahelyükre és vissza.

4. A 41 éven felüliek helyzetéről

- a) Gyermek 74,4%-nak van, ebből 45,1%-nak van két vagy több gyermeke.
- b) 600 Ft-on aluli egy főre jutó jövedelme 28,7%-nak van, ami valamivel jobb, mint az előző korosztálynál.
- c) Lakáskörülményeik az átlagosnál valamivel jobbak.
- d) A 3 óránál többet utazók közül négyen tartoznak ehhez a korosztályhoz.

A fent vázolt körülményekhez hozzájárul még egy fontos tényező. A dolgozók tanulmányi körülményeit nagymértékben befolyásolja az, hogy mennyire fáradtan mennek haza munkájuk után, vagy mennyire fáradtan jönnek az iskolába. Az anketon a fáradtságot mint súlyos tényezőt többen felvetették. Két hallgató panaszolta azt is, hogy „szabad időnk még lenne a tanuláshoz, de olyan fáradtak vagyunk munka után, hogy képtelenek vagyunk tanulni”. Ezt többen támasztották alá.

Mindent összevetve, ha választ kell adnunk arra a kérdésre: megkövetelhetjük-e, hogy hallgatóink otthon többet tanuljanak, akkor azt látjuk: a 15—20 évesek életkörülményei viszonylag a legjobbak, ugyanakkor tanulmányi eredményeik messze a legrosszabbak, tehát a legfiatalabbak túlnyomó többségétől sokkal többet kell megkövetelnünk, mint amennyit eddig adtak. A 21—30 évesek tanulmányi átlaga elmaradt a 31 éven felüli két korosztályétól, ugyanakkor életkörülményeik, tanulási feltételeik jobbak azokénál, jelentős részüktől tehát szintén többet követelhetünk meg. A 31—40 évesek és a 41 éven felüliek tanulmányi körülményei között lényeges különbség nincsen. A 41 éven felüliek között több a nagy családjú, két vagy többgyermekes hallgató, mint a 31—40 évesek között. Ezt a gátló tényezőt azonban ellensúlyozza, hogy némileg konszolidáltabb körülmények között élnek. E két korosztály nagy többsége körülményeihez képest sokat tesz tanulása érdekében, csak egy kisebb rész az, amelytől több otthoni tanulást várhatunk el.

III. A vizsgálat néhány tartalmi és módszertani tanulsága

Tartalmi tanulságok

A vizsgálat bizonyos vonatkozásokban a kezdetlegesség, a még járatlan út nehézségeinek jegyeit viseli, de minden fogyatékosága ellenére hasznosnak mondható. A felmérés során megismertük azokat a körülményeket, amelyek segítik, illetve gátolják a dolgozók tanulását. Vannak dolgok, amelyekben *megegyeztetett*, más vonatkozásban *pontosabbá* tette ismereteinket, és néhány új összefüggés feltárással *új problémákra* hívta fel figyelmünket.

A hallgatóság összetételének alakulásából, tanulási körülményeiből az oktató-nevelő, valamint a szervező munkában néhány fontos tanulságot kell levonnunk.

A tanulók összetételével kapcsolatos kérdések

a) Hallgatóink *kor szerinti* összetételének legfőbb változása a 15—20 évesek arányának növekedése, a 40 éven felüliek számának csökkenése. A 15—20 évesekkel való foglalkozás sajátos követelmények elé állítja a nevelőtestületet (szigorúbb ellenőrzés, egyéni foglalkozás, a munkahellyel és a szülőkkel való kapcsolat stb.).

b) Az elmúlt évekhez viszonyítva csökkent a politikailag képzett, aktív tanulók aránya. Ez a világnézeti-politikai nevelés fokozására hívja fel figyelmünket.

c) Az összetétel *sokrétűsége*, a tanulók közötti jelentős *műveltségbeli színvonalkülönbség*, a gyengébb alapképzettséggel rendelkezők első hetekben való nagyarányú *kimaradása* több tanulással szolgál: előkészítő tanfolyamot

kell szervezni; az első hetekben fokoznunk kell a törődést a tanulókkal, különösen a hiányos alapismeretekkel rendelkező, esetleg gyengébb képességű hallgatókkal.

d) Az üzemi osztályok száma is növekszik. Az 1960—61-es tanévben 4, az 1961—62-es tanévben 8 üzemi osztály működött kerületünkben, az 1962—63-as tanévre 12 üzemi osztályt szervezünk. Ez lehetővé teszi, hogy az egyes szaktárgyak — elsősorban a természettudományos tárgyak — oktatásánál a tanulók szakmai ismereteire támaszkodjunk és figyelmüket a tantárgy és a szakmai tudásuk összefüggésére irányítsuk. Ezt mint új és fontos feladatot meg kell oldanunk oktató-nevelő munkánkban.

A tanulók környezetével kapcsolatos problémák

A tanulók munkahelyén a velük való foglalkozás, mint láttuk, nagyon eltérő, és jelentős részben nem felel meg a követelményeknek. Az állam anyagi befektetése, a tanulók széles tömegeinek áldozatkészsége nagyobb eredményre kell hogy vezessen, ha a munkahelyen mind a vezetőség, mind a munkatársak nagyobb megértéssel, segítőkészséggel támogatják tanulásukat.

Ebben a kérdésben a *tanári kar feladata* az, hogy szorosabb kapcsolatot tartson a tanulók munkahelyével, *rendszeresen tájékoztassa* a tanulók előmeneteléről, különösen a 15—20 éves fiatalok munkájáról.

A munkahelyek vezetőségének feladata

A szakszervezeti bizottsággal együttműködve jobban törődjenek a tanulók tanulási feltételeinek megteremtésével, pl. üzemi osztályok létrehozásával és támogatásával, hogy a műszakcseréből eredő súrlódások a minimálisra csökkenjenek. Biztosítsák a tanulónak a Munka Törvénykönyvében lefektetett jogait.

Az üzemi osztályokban nagyobb gondot kell fordítani az anyagi, tárgyi feltételek megteremtésére (pl. szemléltető eszközök a természettudományos tárgyak oktatásához).

Fokozott politikai felvilágosító munkával küzdjék le a tovább tanuló dolgozók munkatársai elmaradottabb részének érdektelenségét, sőt ellenzését.

Ahol mód van rá, szervezzék meg a gyengébb tanulók segítségét.

Valamennyi továbbtanulót vegyék nyilvántartásba.

A tanulás problémájáról

A tanulók egészét tekintve, lehetőség szerint az otthoni tanulás követelményét is fokoznunk kell. Lényeges változást kell elérnünk elsősorban a 15—20 éves korosztály tanulásában, de a 20—30 évesektől is többet kell kapnunk. E szellemnek a kialakítására, a legjobb osztályok tapasztalatára építve, a tanári munkában nagymértékben támaszkodjunk az osztályközösségre. Elsősorban az otthoni tanulásra azonban nem építhetjük oktatómunkánkat. Fenn kell tartanunk és erősíteniünk kell tanáraink munkájában azt a tendenciát, hogy a tananyagot a hallgatók az órán megértsék és részben rögzítsék is. Ez a felnőttek között végzett oktatómunka egyik legfőbb sajátossága.

Vizsgálatunk módszerét az adott terület sajátos körülményei határozták meg. Az általánosan alkalmazott kérdőíves felmérés mellett helyzetünknek megfelelően eredményesen alkalmaztuk a hallgatókkal való megbeszélést, a velük íratott dolgozatokat, valamint a munkájuk objektív eredményeit tükröző osztálynaplók elemzését.

1. A kérdőívek összeállítását és kiadását befolyásolta, hogy az anyagot feldolgozó tanárok a téli iskolai szünetben rendelkeznek a legtöbb szabad idővel, ezért sietve, kísérletezés nélkül állítottuk össze a kérdőívet, hogy kitöltés után, még a téli szünetben feldolgozhassuk. Ebből adódtak a kérdőív fogyatékoságai.

a) Kimaradtak a családi adatokra vonatkozó kérdések, amelyeket a kiegészítő kérdőíven pótolunk, de hiányuk a feldolgozás folyamán akadályozta az egyes összefüggések feltárását.

b) Azok közül a kérdések közül, amelyekre kötött, alternatív választ adhattak, több kérdés válaszlehetősége nem volt megfelelő (pl. I/11.). Más kérdések nem adtak lehetőséget a differenciáltabb válaszokra. (II/8/9.) A családtagok vagy a munkahelyen a vezetőség és a munkatársak reagálása nemcsak háromféle lehet, ahogy előre meghatároztuk.

A kötött, alternatív kérdéseknek megvan az az előnyük, hogy könnyen feldolgozhatók, de hátrányosak abból a szempontból, hogy a bonyolult valóságot néhány lehetőségre szűkítik le, így legfeljebb tendenciákra hívják fel a figyelmünket (l. a II/9. kérdésre adott válaszokat), de teljesen pontos képet az ilyen válaszokból nem kaphatunk.

c) Ahol a hallgatóknak maguknak kellett a válaszokat megfogalmazniok, ott differenciáltabb feleleteket kaptunk (l. II/20. kérdést). Az ilyen típusú kérdések gondos megfogalmazására ügyelnünk kell. A II/11. kérdést a hallgatók nagy része nem értette, ezért csak kevesen válaszoltak rá.

Az őszinte válaszadás érdekében név és aláírás nélkül töltöttük ki a kérdőíveket. A kérdések túlnyomó részét úgy állítottuk össze, hogy a hallgatóknak nem állhatott érdekükben valótlán választ adni. Talán vitatható volt a válaszok őszintesége annál a kérdésnél, hogy hetenként hány órát fordítanak a tanulásra és a házi feladatok elkészítésére. Bizonyára „szépített” válaszokat is kaptunk. Reális feleletet erről közvetett módon feltett kérdésekkel kaphatunk volna.

2. A kérdőíves felmérést kombináltuk az ankétal és az egyéni beszélgetésekkel. A hallgatói ankétokkal kettős célunk volt. Egyrészt a hallgatók véleménye alapján ellenőriztük a kérdőívek feldolgozása után kapott adatok realitását, másrészt tisztábban akartunk látni azokban a kérdésekben, ahol bizonytalanabbak voltak eddigi ismereteink (pl.: A munkahelyen hogyan reagálnak tanulásukra? — Naponta mennyi időt tudnak fordítani tanulásra? stb.). Emellett tanácsukat is ki akartuk kérni egyes kérdésekben, — pl. a 15—20 éves fiatalokkal való foglalkozással kapcsolatban. Az ankétok eredmények voltak, javaslatokat adtak a fiatalokkal való foglalkozás módszereire. Korrigálták a kérdőív alapján szerzett ismeretünket ebben a kérdésben: „Hogyan reagálnak a munkahelyen a vezetők a továbbtanulásukra?” Több, előttünk nem ismert negatív jelenséget tártak fel. Az ankétok eredményessége elsősorban a részvevő hallgatóság összetételétől függött. A két ankét közül az első lényegesen színvonalasabb volt, mint a második, mert sokkal több olyan hallgató vett rajta részt, aki nagy élettapasztalattal rendelkezik.

Miután a hallgatók sok olyan problémát is feltártak, amelyek a munkahelyek vezetésére vonatkoznak, 12 üzem vezetőivel is megbeszélést tartottunk. A munkahelyek kiválasztásának három szempontja volt: 1. Szerepeljen mindenféle munkahely-típus (kis-, közép- és nagyüzem, szövetkezet, vállalat). 2. Ahonnan viszonylag többen tanulnak iskolánkban. 3. Amely üzemekkel hallgatóink pozitív vagy negatív értelemben foglalkoztak. A munkahelyek képviselőivel folytatott megbeszélésen nem a csoportos, hanem az egyéni beszélgetés módszerét alkalmaztuk. Ankéton, más üzemek képviselőinek jelenlétében nem valószínű, hogy olyan nyíltan tárták volna fel a továbbtanulókval való foglalkozás hibáit, mint az egyéni beszélgetéseken. E beszélgetések igazolták a hallgatók bírálatait, és segítséget nyújtottak abban, hogy az iskola tanári kara jobban együttműködjék a munkahelyek vezetésével a továbbtanulás támogatása érdekében.

A folyóirat jellege, valamint e tanulmány terjedelme nem tette lehetővé, hogy a vizsgálat valamennyi pedagógiai és kulturális tanulságát elemezzük. Erre pedagógiai folyóiratainkban kívánunk visszatérni.

ИССЛЕДОВАНИЕ УЧЕБНЫХ УСЛОВИЙ В ОДНОЙ ОБЩЕЙ ШКОЛЕ ДЛЯ ТРУДЯЩИХСЯ

Миклош Якаб

В 1961/1962 учебном году в нашей стране 200 тысяч взрослых обучалось в общих и средних школах для трудящихся. Общественные обстоятельства, социальные и культурные условия учащихся оказывают большое влияние на успешность педагогической работы. Настоящая статья посвящена результатам исследования, проведенного в общей школе для трудящихся VII района г. Будапешт. Целью исследования было раскрыть общественные факторы, способствующие или препятствующие успешности обучения взрослых людей.

Методами исследования были: а) анкетное исследование в письменном виде, б) коллективные и индивидуальные беседы с учащимися, в) изучение письменных работ учащихся, г) изучение школьных документов.

Исследование проводилось в следующих областях: 1. состав учащихся по профессиям и возрасту, 2. почему они не окончили общую школу (8 классов), 3. почему они желают окончить общую школу (8 классов), 4. условия жизни и среда, имеющие влияние на их учебу (место жительства, жилищные и транспортные условия, семейные условия, заработок, как относятся к их учебе члены семьи, руководители на месте работы и товарищи по работе, их общественная работа), 5. сколько времени они занимаются учебой.

На основании данных исследования автор сделал несколько выводов для дальнейшей педагогической работы.

INVESTIGATION OF THE EDUCATIONAL CONDITIONS AT A WORKERS' PRIMARY SCHOOL

Miklós Jakab

In the school-year 1961/62, 200,000 adults were learning in the workers' primary and secondary schools in Hungary. The social circumstances, social and cultural relations of the students have a great influence on the effectiveness of pedagogical work. The article deals with the results of an investigation carried out at the Workers' Primary School of District VII. in Budapest. The aim of the investigation was to reveal the social factors furthering or hindering the effectiveness of the education of adults.

The methods of the investigation were: *a*) answering questionnaires in writing, *b*) conferences and individual conversations, *c*) examination of the papers written by the students, and *d*) of the school documents.

The fields of the investigation were: 1. The composition of the students by their profession and age, 2. What prevented them from finishing the 8 classes of the primary school, 3. Why do they want to finish the 8 classes, 4. Their circumstances of life and surroundings affecting their studies (dwelling-place, travelling and housing conditions, family-conditions, income; the attitude of the members of their family, of the management and of their fellow workers at the working place to their studies; social activities), 5. The time spent with learning.

On the base of this investigation, the author of the article tries to draw some conclusions and lessons as to the further pedagogical work.